

УДК 338.48:504.06

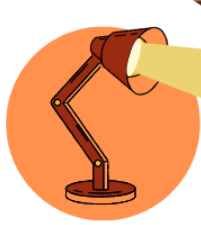
[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1\(23\)-1407-1417](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2026-1(23)-1407-1417)

Боруцька Юлія Зіновіївна кандидат геологічних наук, доцент кафедри туризму, рекреації та краєзнавства, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Ґжицького, Львів, <https://orcid.org/0000-0002-5040-8624>

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНУ ТА КРАЄЗНАВЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ В МЕЖАХ ПРИРОДООХОРОННИХ ТЕРИТОРІЙ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Анотація. Метою дослідження є комплексне висвітлення того, як російсько-українська війна змінює умови туристично-рекреаційної та краєзнавчої діяльності на природоохоронних територіях, і обґрунтування пріоритетів відновлення відповідно до принципів сталого розвитку. Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційна та краєзнавча діяльність у межах природоохоронних територій України в умовах воєнних загроз, пошкодження довкілля та обмеженої доступності. Визначено, що війна формує багатоканальний тиск на туристично-рекреаційну сферу в межах охоронюваних територій через поєднання екологічних втрат, руйнування інфраструктури, інституційних обмежень управління та радикального зростання безпекових ризиків для відвідувачів і персоналу. Охарактеризовано основні екологічні наслідки, які знижують природну привабливість і стійкість територій, зокрема пошкодження оселищ, деградацію ландшафтів, забруднення, пожежі та порушення природних процесів, що ускладнює відновлення маршрутів, еколого-освітніх програм і наукового супроводу відвідування. Встановлено, що мінна небезпека та наявність інших вибухонебезпечних предметів перетворюють доступ до багатьох ділянок на довготривалу проблему, яка блокує не лише масову рекреацію, але й базові заходи охорони природи, моніторингу та краєзнавчих досліджень, і тим самим продовжує період втрат для місцевих громад, що орієнтувалися на доходи від відповідального туризму. Доведено, що навіть за зниження рекреаційного навантаження автоматичного екологічного відновлення не відбувається, оскільки ризики пожеж, забруднення і руйнування інфраструктури створюють нові хвилі деградації та зміщують управлінські пріоритети з розвитку на реагування. Обґрунтовано необхідність розглядати відновлення туристично-рекреаційної та краєзнавчої діяльності через принципи сталого розвитку, де першорядними є безпека людей, екологічне відновлення і збереження спадщини,

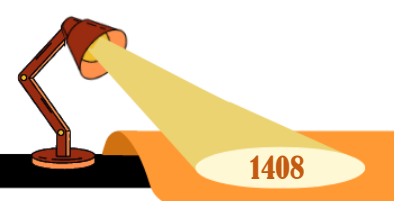
а економічна активізація має відбуватися поетапно та з мінімальним впливом на екосистеми.

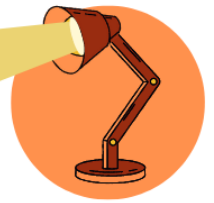
Ключові слова: російсько-українська війна, природоохоронні території, природно заповідний фонд, сталий розвиток, туристично-рекреаційна діяльність, краєзнавча діяльність

Borutska Yuliia Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv, Lviv, <https://orcid.org/0000-0002-5040-8624>

THE IMPACT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON TOURIST, RECREATIONAL AND LOCAL HISTORY ACTIVITIES WITHIN NATURAL PROTECTED AREAS THROUGH THE PRISM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract. The purpose of the study is to comprehensively highlight how the Russian-Ukrainian war changes the conditions of tourist, recreational and local history activities in nature protected areas, and to substantiate the priorities of restoration in accordance with the principles of sustainable development. The object of the study is tourist, recreational and local history activities within the nature protected areas of Ukraine in conditions of military threats, environmental damage and limited accessibility. It is determined that the war creates multi-channel pressure on the tourism and recreation sector within protected areas through a combination of environmental losses, destruction of infrastructure, institutional management constraints and a radical increase in security risks for visitors and staff. The main environmental consequences that reduce the natural attractiveness and sustainability of the areas are characterized, including damage to habitats, landscape degradation, pollution, fires and disruption of natural processes, which complicates the restoration of routes, environmental education programs and scientific support for visits. It is established that the mine hazard and the presence of other explosive objects turn access to many areas into a long-term problem that blocks not only mass recreation, but also basic nature conservation measures, monitoring and local history research, and thereby prolongs the period of losses for local communities that were focused on income from responsible tourism. It is proven that even with a reduction in recreational load, automatic ecological recovery does not occur, since the risks of fires, pollution and destruction of infrastructure create new waves of degradation and shift management priorities from development to response. The need to consider the restoration of tourist, recreational and local history activities through the principles of sustainable development is justified, where the safety of people, ecological recovery and preservation of heritage are paramount, and economic activation should occur in stages and with minimal impact on ecosystems.

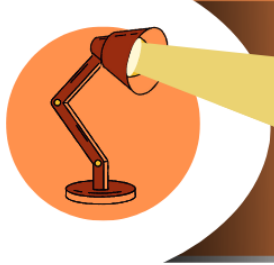

Keywords: russian-Ukrainian war, nature conservation areas, nature reserve fund, sustainable development, tourist and recreational activities, local history activities.

Постановка проблеми. Війна в нашій країні одночасно змінює умови збереження біорізноманіття, доступність екосистемних послуг, безпеку відвідувачів і працівників, а також можливості місцевих громад підтримувати життєздатні моделі розвитку, які спираються на відповідальне природокористування, екологічну освіту та культурну пам'ять. Природоохоронні території є не лише просторами охорони природи, а й інституціями публічного інтересу, де туризм і рекреація за належного управління можуть фінансувати охорону довкілля, створювати зайнятість і формувати повагу до природної та історико-культурної спадщини, проте війна руйнує цю логіку через прямі ураження ландшафтів і інфраструктури, пожежі, забруднення, порушення режимів охорони та ускладнення роботи адміністрацій парків і заповідників. Фіксується зростання кількості пожеж у природних резерватах і на інших охоронюваних територіях, що посилює втрати екосистем і підвищує кліматичні ризики. Разом із цим, навіть коли рекреаційне навантаження тимчасово падає, відновлення не є автоматичним, оскільки значні площі стають небезпечними через мінування та нерозірвані боєприпаси, а це на роки обмежує доступність маршрутів, унеможлиблює якісний моніторинг природи й краєзнавчі дослідження, підвищує витрати на управління і потребує довготривалих програм гуманітарного розмінування. Соціально-економічний аспект не менш важливий, адже війна підриває туристичні потоки і довіру до подорожей, що зменшує доходи територій та послаблює фінансову базу для охорони довкілля і підтримки місцевих підприємців, які працюють у сфері гостинності та екопросвіти. Краєзнавчий компонент набуває особливої ваги, оскільки руйнування і пошкодження об'єктів культурної спадщини зменшують цінність культурних маршрутів, послаблюють ідентичність громад і потребують узгодження відбудови з принципами сталого туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних дослідженнях, дотичних до безпекового та суспільного аспекту розвитку, важливою є логіка переходу від розуміння безпеки як суто державної функції до бачення безпеки як багаторівневої категорії, що включає людину, громаду, державу та зовнішнє середовище [1-10]. До прикладу, О. В. Зибарева [1] розглядає еволюцію концепції соціальної безпеки від національного до глобального контексту, що є принциповим для тематики природоохоронних територій, оскільки туристично-рекреаційна активність, краєзнавство та охорона природи напряму залежать від здатності суспільства забезпечувати прийнятний рівень захищеності, доступності послуг і відновлення життєвих практик. Економічний і управлінський кут

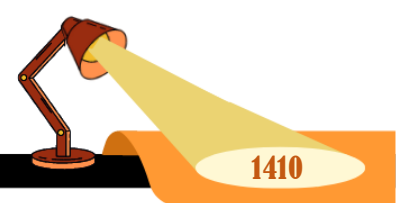

зору на розвиток екологічного туризму в Україні представлено у роботі О. І. Табенської [2], де увага зосереджується на тенденціях і механізмах розвитку туризму в умовах воєнного стану та у післявоєнній перспективі. Безпосередньо воєнні трансформації еколого-освітньої роботи на природоохоронних територіях висвітлює Д. М. Кондратюк [3] на прикладі природного заповідника «Древлянський». Автор підкреслює, що з початком повномасштабного вторгнення звичні формати еколого-освітньої діяльності були вимушено призупинені через бойові дії, евакуацію працівників і зменшення доступності цільових аудиторій, після чого відновлення роботи потребувало переорієнтації на дистанційні комунікації та зміну тематичного наповнення. Дотичним до краєзнавчого компоненту є підхід М. М. Біланича та Р. В. Джахман [4], які розглядають екопросвітницькі заходи як елемент музейної педагогіки та краєзнавчої роботи у часі військового стану.

Метою дослідження є комплексне висвітлення того, як російсько-українська війна змінює умови туристично-рекреаційної та краєзнавчої діяльності на природоохоронних територіях, і обґрунтування пріоритетів відновлення відповідно до принципів сталого розвитку. Об'єктом дослідження є туристично-рекреаційна та краєзнавча діяльність у межах природоохоронних територій України в умовах воєнних загроз, пошкодження довкілля та обмеженої доступності.

Виклад основного матеріалу. російсько-українська війна створила для природоохоронних територій ситуацію багатошарового тиску, коли одночасно руйнуються екосистеми, ускладнюється охорона природи і зникають умови для безпечної туристично-рекреаційної та краєзнавчої діяльності. На рівні довкілля фіксуються типові наслідки бойових дій, серед яких фізичне знищення оселищ, загибель тварин і зміни їх поведінки через вибухи, хімічне та механічне забруднення від вибухових матеріалів і згорілої техніки, пожежі від обстрілів, деградація ґрунтів і рослинного покриву через важку техніку та інженерні споруди, а також пряме використання природних ресурсів у воєнних цілях. Окремо загострюється проблема пожеж у заповідниках і лісових масивах, яку Програма Організації Об'єднаних Націй з довкілля відносить до помітних наслідків війни за даними супутникових спостережень, і це означає втрати біорізноманіття, збільшення ерозії, зміну водного режиму та погіршення рекреаційної якості ландшафтів. Аналітичні огляди, присвячені природі у зоні активних бойових дій, підкреслюють, що шкода не обмежується лінією фронту, адже окупація, порушення управління, незаконна діяльність і накопичення небезпечних предметів впливають на великі масиви охоронюваних територій, зокрема на ділянки зі степовими та прибережними екосистемами, які є унікальними для Європи. У підсумку природоохоронні території, які у мирний час працювали як простори збереження природи, освіти і відповідального

відвідування, у воєнний час стають зонами підвищеного ризику, де екологічні втрати швидко перетворюються на соціальні та економічні втрати для громад, що залежали від туризму і рекреації (табл.1).

Таблиця 1

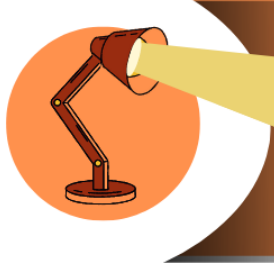
**Воєнні чинники та їхній вплив на туристично рекреаційну і
краєзнавчу діяльність у природоохоронних територіях крізь призму
сталого розвитку**

Воєнний чинник	Наслідки і прояви для сталого розвитку, туризму, рекреації та краєзнавства
Мінна небезпека та інші вибухонебезпечні предмети	Закриття маршрутів, обмеження доступу до оглядових точок, стежок, берегових ліній і місць польових досліджень, що призводить до зупинки екскурсій, рекреаційних послуг і краєзнавчих програм. Зростають витрати на управління, контроль, інформування населення, а також на повернення територій до безпечного використання, через що громади втрачають доходи і робочі місця, а природоохоронні установи втрачають ресурс для охорони довкілля
Пожежі, руйнування ландшафтів і рекреаційної інфраструктури	Вигорілі масиви, пошкоджені ліси, степи та водно болотні угіддя знижують рекреаційну якість територій, скорочують сезонність відвідування і погіршують умови для спостереження за природою. Руйнування мостів, настилів, вказівників, місць відпочинку та інформаційних стендів унеможлиблює безпечне відвідування, а також підвищує навантаження на віцілі ділянки, що може спричинити локальну деградацію
Забруднення ґрунтів, води і повітря, акустичний вплив та фрагментація середовищ існування	Накопичення токсичних речовин і уламків погіршує екологічний стан і підвищує ризики для здоров'я відвідувачів і персоналу, що змінює правила доступу і потребує нових стандартів моніторингу. Порушення міграційних шляхів тварин і розрив екологічних коридорів зменшує біорізноманіття, а це підриває основу екологічного туризму, який залежить від цінності природних комплексів і можливості якісної інтерпретації природи

Джерело: сформовано автором

Безпековий фактор є ключовим для пояснення того, чому туристично-рекреаційна та краєзнавча діяльність у межах природоохоронних територій різко скорочується або переходить у фрагментарний режим, навіть там, де активних бойових дій немає щодня. Масштаб забруднення територій мінами та іншими вибухонебезпечними предметами оцінюється як надзвичайно високий, Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй вказує, що потенційно понад 23 % земель України перебувають у зоні ризику такого забруднення, а це означає довготривале закриття маршрутів, лісових стежок, прибережних зон і місць польових досліджень. У документах Світового банку, Європейського Союзу та Організації Об'єднаних Націй, підготовлених у межах оцінювання збитків і потреб,

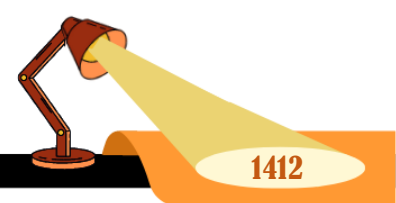

наводиться оцінка потенційно забрудненої вибухонебезпечними предметами площі близько 174 тисяч квадратних кілометрів, а також зазначаються значні потреби у гуманітарному розмінуванні, що прямо пов'язано з можливістю повернутися до будь-яких форм масового відвідування природоохоронних територій. Паралельно війна підсилює кліматично-екологічні ризики через пожежі, і, за повідомленнями проаналізованими із посиланням на дані Об'єднаного дослідницького центру Європейської Комісії, 2024 рік став найгіршим за десятиліття щодо площі вигорілих земель, близько 965 тисяч гектарів, при цьому розмінування і небезпека вибухонебезпечних предметів часто роблять гасіння пожеж майже неможливим у прифронтових лісах і заповідних масивах. Для туризму і рекреації це означає подвійне обмеження, з одного боку ризик прямого ураження або підриву, з іншого боку деградацію середовища і втрату привабливості територій через згарища, знищені оглядові майданчики, пошкоджені дороги, інформаційні стенди, місця відпочинку та науково-просвітницьку інфраструктуру (табл.2).

Таблиця 2

Система ризиків і рішень для відновлення природоохоронних територій як простору рекреації та краєзнавства

Сфера впливу	Загрози і обмеження в умовах війни	Інструменти стійкого відновлення і управління
Екологічна	Пошкодження оселищ, зниження чисельності видів, деградація ґрунтів, пожежі та локальні зсуви у пріоритетних природних комплексах, що зменшує привабливість територій і ускладнює відтворення екосистемних послуг. Втрата природних атракцій знижує навчальну цінність екскурсій і обмежує можливість формувати екологічну культуру через спостереження в природі	Післявоєнне екологічне оцінювання пошкоджень із пріоритизацією ділянок для відновлення, впровадження протипожежних заходів, відновлення природних процесів там, де це не суперечить режиму охорони. Створення системи моніторингу для перевірки якості води, ґрунтів і стану біорізноманіття, а також адаптація рекреаційних маршрутів до відновлюваних територій
Безпекова	Небезпека мін і вибухонебезпечних предметів, складність реагування на пожежі та інші загрози у прифронтових зонах, зростання відповідальності адміністрацій за інформування і контроль відвідувачів.	Зонування доступу з чіткими правилами, багаторівневе маркування ризиків і постійне оновлення інформації для відвідувачів через офіційні канали. Поетапне гуманітарне розмінування у зв'язці з планами відновлення туризму, підготовка

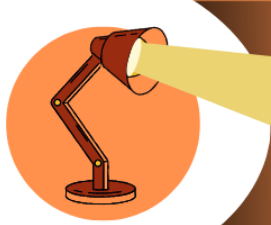

Сфера впливу	Загрози і обмеження в умовах війни	Інструменти стійкого відновлення і управління
	Доступність територій стає нерівномірною, що створює ризик перенавантаження окремих безпечніших локацій	персоналу і партнерство з місцевими службами для безпечного реагування на інциденти
Соціально культурна та краєзнавча	Руйнування об'єктів спадщини і туристичних продуктів, втрата музейних і просвітницьких практик на місцях, психологічна втома населення, що знижує участь у краєзнавчих ініціативах. Підвищується ризик викривленої або травматичної інтерпретації подій війни у туристичній комунікації	Розвиток безпечних форматів краєзнавства, екологічної освіти та пам'яті, включно з маршрутами в безпечних зонах і цифровими матеріалами, які доповнюють польові екскурсії. Етичні стандарти інтерпретації війни, підтримка локальних оповідачів, музеїв і освітніх центрів, інтеграція теми відповідальної поведінки відвідувачів і поваги до природної та культурної спадщини

Джерело: сформовано автором

Краєзнавча діяльність у межах природоохоронних територій, яка зазвичай поєднує природну спадщину з локальною історією, традиціями і культурними ландшафтами, під час війни зазнає удару не лише через небезпеку доступу, а й через руйнування матеріальних носіїв пам'яті, інституцій і практик. Дослідження про стан природоохоронного сектору вказують на вимушене переміщення працівників, втрати персоналу, а також на мародерство і руйнування адміністративних будівель, техніки й обладнання, що різко знижує спроможність проводити екологічне спостереження, приймати відвідувачів, вести екскурсійну роботу і підтримувати краєзнавчі маршрути. Проблема поглиблюється тим, що збитки стосуються і культурної спадщини, і туристичної економіки, а Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури оцінює потребу у фінансуванні відновлення культури і туризму майже у дев'ять мільярдів доларів США на період 2024–2033 років. Відтак, це важливо саме для природоохоронних територій, бо значна частина краєзнавчих продуктів є змішаними, вони спираються на поєднання природи, історичних пам'яток, музеїв під відкритим небом, місць пам'яті, традиційних промислів і локальної гастрономії, а їх руйнування або закриття означає втрату сенсів, що мотивували відвідування. Війна також змінює попит і поведінку відвідувачів, зростає роль внутрішнього туризму у відносно безпечних регіонах, посилюється запит на короткі поїздки та маршрути з прогнозованими ризиками, а краєзнавство дедалі частіше набуває функції психологічної підтримки і збереження ідентичності громад, які пережили окупацію, евакуацію або втрату домівок (рис.1).

Туристично-рекреаційна та краєзнавча діяльність

Запровадити інтегровану систему безпеки відвідування для природоохоронних територій. Рекомендовано поєднати зонування доступу, постійне оновлення карт ризиків, стандарти інформування відвідувачів і протоколи реагування на інциденти в єдину управлінську модель. Така система має враховувати мінну небезпеку, сезонні пожежні ризики, стан інфраструктури та спроможність персоналу, а також містити зрозумілі правила для екскурсійних груп, індивідуальних туристів і наукових команд

Спрямувати відновлення на екосистеми і низьковпливову інфраструктуру, а не лише на швидке відновлення потоків відвідувачів. Доцільно починати з екологічного оцінювання пошкоджень і визначення територій, де відновлення дасть найбільший ефект для біорізноманіття і рекреаційної якості, зокрема для лісів, степів, водно болотних угідь і прибережних зон

Перезапустити краєзнавчі та еколого освітні програми як ядро сталого відновлення громад. Рекомендовано розвивати змішані формати, які поєднують короткі безпечні маршрути, роботу з музеями та освітніми осередками, а також цифрові матеріали, що розширюють доступ до знань про природу і спадщину там, де фізичний доступ обмежений

Рис.1. Напрямки удосконалення туристично-рекреаційної та краєзнавчої діяльності в межах природоохоронних територій через призму сталого розвитку

Джерело: сформовано автором

Через призму сталого розвитку тема стає практичною рамкою для рішень, бо змушує одночасно думати про безпеку людей, відновлення природи, еконо-

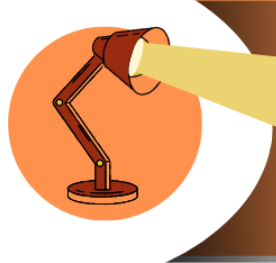
мічну життєздатність громад і справедливе управління ресурсами, а не лише про повернення туристичних потоків будь-якою ціною. На макрорівні це означає поетапність, спершу гуманітарне розмінування і протимінна просвіта як передумова доступу, далі екологічне оцінювання пошкоджень і пріоритизація відновлення оселищ, водно-болотних угідь, лісів та степів, а потім відбудова рекреаційної інфраструктури за принципами мінімального впливу, енергоефективності та адаптації до пожеж і посух. Огляди, присвячені природі у війні, підкреслюють, що ризики від мін і вибухонебезпечних предметів можуть тривати десятиліттями, тому управління природоохоронними територіями має інтегрувати довгострокову безпекову логіку, включно з зонуванням, контрольованим доступом, цифровими картами ризиків і посиленням моніторингом.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що російсько-українська війна радикально трансформує туристично-рекреаційну та краєзнавчу діяльність у межах природоохоронних територій, оскільки поєднує прямі екологічні втрати, руйнування інфраструктури й інституцій управління, довготривалі безпекові обмеження через мінування та інші вибухонебезпечні предмети, а також соціально-економічні удари по громадах, що спиралися на відповідальне відвідування і природну та культурну спадщину як ресурс розвитку. Разом із цим, саме призма сталого розвитку дозволяє перетворити цю кризу на чітку рамку повоєнних рішень, де першочерговими стають безпека людей і відновлення екосистем, далі прозоре управління та моніторинг, і лише потім поступове повернення туризму й рекреації у форматах, що зменшують вплив на природу, підтримують локальну економіку, зберігають пам'ять і забезпечують довгострокову стійкість природоохоронних територій та громад.

Література:

1. Зибарева О. В. Еволюція концепції соціальної безпеки: від національного до глобального контексту. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2024. №16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-04>
2. Табенська О. І. Тенденції розвитку екологічного туризму в Україні. № 70, 2024. Економіка та суспільство. С. 1108–1116
3. Кондратюк Д. М. Еколого-освітня діяльність ПЗ «Древлянський» під час війни. 2022. Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). С. 57–58.
4. Біланич М. М., Джахман Р. В. Екопросвітницькі заходи як складова музейної педагогіки та краєзнавчої роботи у часі військового стану. 2022. Реалії та перспективи еколого-освітньої роботи в парадигмі стійкого розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Селезівка, 5 жовтня 2022 р.). С. 15–17.
5. Удовенко І. О., Мамчур В. В., Сержантова Ю. Ю. Об'єкти природно-заповідного фонду: аналіз наслідків українсько-російської війни. № 5, 2023. Український журнал природничих наук. С. 126–139.

6. Замула І. В., Травін В. В., Кирилюк М. Р. Післявоєнний розвиток екотуризму в Україні: вітчизняний і міжнародний досвід. № 2(104), 2023. Економіка, управління та адміністрування. С. 10–17.

7. Варуха А., Борсук О., Аріон О. Вплив війни на стан туризму і рекреації в національних природних парках України. 2024. Природа і суспільство: виклики і поступ. Матеріали міжнародної наукової конференції. С. 204–206.

8. Зибарева О.В., Кравчук І.П. Формування механізму мережевої економіки на підприємствах: монографія. Чернівці: Технодрук, 2020. 276 с.

9. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)

10. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190-201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201)

References:

1. Zybareva, O. V. (2024). Evoliutsiia kontseptsii sotsialnoi bezpeky: vid natsionalnoho do hlobalnoho kontekstu [Evolution of the concept of social security: from national to global context]. Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of Modern Transformations. Series: Economics and Management, 16. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-16-03-04> [in Ukrainian].

2. Tabenska, O. I. (2024). Tendentsii rozvytku ekolohichnoho turyzmu v Ukraini [Trends in the development of ecological tourism in Ukraine]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 70, 1108–1116. [in Ukrainian].

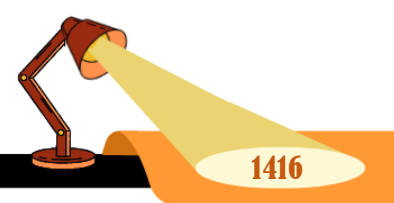
3. Kondratiuk, D. M. (2022). Ekoloho-osvitnia diialnist PZ “Drevlianskyi” pid chas viiny [Environmental and educational activities of the “Drevlianskyi” protected area during the war]. In Realii ta perspektyvy ekoloho-osvitnoi roboty v paradyhmi stiikoho rozvytku [Realities and prospects of environmental education work in the paradigm of sustainable development]. Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Selezivka, October 5, 2022) (pp. 57–58). [in Ukrainian].

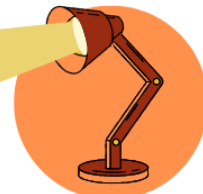
4. Bilanych, M. M., & Dzhakhman, R. V. (2022). Ekoprosvitnytski zakhody yak skladova muzeinoi pedahohiky ta kraieznavchoi roboty u chasi viiskovoho stanu [Environmental educational activities as a component of museum pedagogy and local history work during martial law]. In Realii ta perspektyvy ekoloho-osvitnoi roboty v paradyhmi stiikoho rozvytku [Realities and prospects of environmental education work in the paradigm of sustainable development]. Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Selezivka, October 5, 2022) (pp. 15–17). [in Ukrainian].

5. Udovenko, I. O., Mamchur, V. V., & Serzhantova, Yu. Yu. (2023). Obiekty pryrodno-zapovidnoho fondu: analiz naslidkiv ukraïnsko-rosiiskoi viiny [Objects of the nature reserve fund: analysis of the consequences of the Ukrainian-russian war]. Ukraïnskyi zhurnal pryrodnychukh nauk – Ukrainian Journal of Natural Sciences, 5, 126–139. [in Ukrainian].

6. Zamula, I. V., Travin, V. V., & Kyryliuk, M. R. (2023). Pisliavoienni rozvytok ekoturizmu v Ukraini: vitchyzniani i mizhnarodnyi dosvid [Post-war development of eco-tourism in Ukraine: domestic and international experience]. Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economics, Management and Administration, 2(104), 10–17. [in Ukrainian].

7. Varukha, A., Borsuk, O., & Arion, O. (2024). Vplyv viiny na stan turyzmu i rekreatsii v natsionalnykh pryrodnykh parkakh Ukrainy [Impact of the war on tourism and recreation in Ukraine’s national nature parks]. In Pryroda i suspilstvo: vyklyky i postup [Nature and society: challenges and progress]. Materials of the international scientific conference (pp. 204–206). [in Ukrainian].

8. Zybareva, O. V., & Kravchuk, I. P. (2020). Formuvannia mekhanizmu merezhevoi ekonomiky na pidpriemstvakh [Formation of the network economy mechanism at enterprises]. Monograph. Chernivtsi, Tekhnodruk, 276 pages. [in Ukrainian].

9. Shtangret, A., & Sylkin, O. (2024). Bezpekovi aspekty upravlinnia personalom v umovakh hiperdynamichnoho zovnishnoho seredovyshcha [Security aspects of personnel management under hyperdynamic external environment]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 9(37), 227–237. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237) [in Ukrainian].

10. Shtangret, A., Sylkin, O., & Shliakhetko, V. (2024). Trudova mihratsiia yak zovnishnia zahroza dlia kadrovoi bezpeky pidpriemstva [Labor migration as an external threat to enterprise's personnel security]. *Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii – Scientific Innovations and Advanced Technologies*, 10(38), 190–201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201) [in Ukrainian].

